

الگوی مطلوب آموزش قرآن در کلاس‌های چندپایه

رضا نباتی

مدرسه‌های چندپایه را به عنوان یک واقعیت بپذیریم
برای اینکه مدرسه‌های چندپایه را بهتر بشناسیم، ابتدا باید از غیرواقعی جلوه‌دادن آن‌ها پرهیز کنیم و بکوشیم طرح و برنامه‌های مناسب برای پیشرفت این کلاس‌ها ارائه دهیم. در کنار همه‌ی محدودیت‌ها و مشکلات فعلی، این کلاس‌ها از مزایایی به شرح زیر هم برخوردارند:

۱. زمینه‌ی آشنایی دانش‌آموزان با مطالب سایر پایه‌ها فراهم می‌شود.
۲. دانش‌آموزان امکان تکرار درس‌های سال‌های قبل را پیدا می‌کنند.
۳. یادگیری هر درس فقط به همان پایه محدود نمی‌شود و در صورت داشتن شرایط و توان لازم، می‌توان در یادگیری مشارکت کرد.
۴. آموزگاران این کلاس‌ها، نسبت به برنامه و محتوای کتاب‌های درسی دوره‌ی ابتدایی، از دانش و احاطه‌ی علمی و تجربی بالاتری برخوردارند.

رویکرد آموزش قرآن

رویکرد آموزشی قرآن در کلاس‌های چندپایه، همان رویکرد آموزش قرآن در کلاس‌های تک‌پایه است.^۱ البته با در نظر گرفتن تفاوت کلاس‌های چندپایه با کلاس‌های تک‌پایه و به منظور بهره‌وری بهینه و مدیریت زمان، رویکرد این برنامه «طراحی فعالیت‌های مشترک در آموزش قرآن» است.

اهداف آموزش قرآن

اهداف آموزش قرآن در کلاس‌های چندپایه همان اهداف مصوب برنامه‌ی درسی قرآن در دوره‌ی ابتدایی است:

۱. آشنایی با قرآن کریم به عنوان کلام الهی و کتاب آسمانی؛
۲. تقویت انس با قرآن کریم؛
۳. توانایی روخوانی قرآن به صورت شمرده و آرام از روی مصحف با رسم الخط آموزشی؛
۴. توانایی خواندن آیات کتاب درسی به صورت روان یا آهنگین؛
۵. آشنایی با قواعد ضروری روخوانی قرآن؛
۶. حفظ برخی از سوره‌های کوتاه کتاب درسی و آشنایی با برخی از داستان‌های قرآن کریم؛
۷. فراگیری معنای برخی از کلمات ساده و

نقش آموزش و پرورش در شکل‌گیری شخصیت کودکان به‌ویژه در دوره‌ی ابتدایی، و در ادامه‌ی آن، برای برقراری عدالت آموزشی، قابل توجه است. برای همین باید به فرایند یاددهی-یادگیری در آموزش چندپایه، به عنوان شکلی خاص از آموزش، توجه کرد. برای شروع باید از غیرواقعی جلوه‌دادن این کلاس‌ها پرهیز کرد.

یکی از تعریف‌هایی که برای آموزش چندپایه مطرح می‌شود، عبارت است از: «مجموعه‌ای از فنون که به آموزگاران فرصت می‌دهد به گروهی از دانش‌آموزان که از نظر سنی و توانایی‌های آموزشی گوناگون هستند، آموزشی سودمند ارائه دهند» (میلر، ۱۹۸۹).

با توجه به جایگاه رفیع و ویژه‌ای که آموزش قرآن و دستیابی به سواد قرآنی در برنامه‌ی درسی دوره‌های تحصیلی دارد، این نوشتار، با نگاهی خاص به فرایند یاددهی-یادگیری در کلاس‌های چندپایه، درصدد ارائه‌ی الگویی برای برنامه‌ریزی و آموزش قرآن در این کلاس‌هاست.

عبارات کوتاه قرآن؛

۹. تقویت علاقه به شنیدن، خواندن و فهم معنای آیات؛

۱۰. آشنایی با مفهوم برخی از پیام‌های قرآن.

حال اگر بخواهیم این اهداف را در کلاس‌های چندپایه محقق کنیم، باید آن‌ها را در قالب دو بخش دسته‌بندی کنیم:

الف. اهداف فعالیت‌های مشترک

ب. اهداف فعالیت‌های غیرمشترک

اصول حاکم بر آموزش چندپایه

برخی از اصول حاکم بر آموزش چندپایه مانند تعیین محتوا و سازمان‌دهی درس قرآن در کلاس‌های چندپایه، به شرح زیر است:

۱. محتوای آموزشی در کلاس‌های چندپایه تا حد امکان با کلاس‌های تک‌پایه هماهنگی و هم‌خوانی دارد.
۲. فعالیت‌های مشترک محتوای مشترک دارند.
۳. محتوای فعالیت‌های مشترک در هر سال تحصیلی برای کلیه پایه‌ها یکسان است.
۴. محتوای فعالیت‌های مشترک در پنج مجموعه تدوین می‌شود که در دوره‌ای پنج‌ساله، هر کدام در یک‌سال تحصیلی تدریس می‌شود.
۵. محتوای فعالیت‌های غیرمشترک با پایه‌ی

تحصیلی دانش‌آموزان متناسب است.

با توجه به تقسیم‌بندی اهداف به فعالیت‌های مشترک و غیرمشترک، محتواهای درسی هم به دو دسته تقسیم می‌شوند:

الف. محتواهای مشترک

این محتواها شامل چهار موضوع می‌شوند:

۱. شنیدن سوره‌ها و آیات قرآن کریم

و قرائت آن‌ها

۱-۱: خواندن برخی از آیات و فرازهای قرآن کریم مانند آیه‌الکرسی و دعاهای قرآنی.

۱-۲: شنیدن و حفظ برخی سوره‌های مشهور جزء سیم

۱-۳: ترجمه یا مفهوم واژگان ساده و مشترک فارسی و قرآنی

۱-۴: مفهوم کلی سوره‌ها و فرازهای قرآنی به‌صورت نظم یا نثر، متناسب با درک و فهم کودکان

۱-۵: شنیدن قرائت آموزشی سوره‌ها و آیات (لوحه و کتاب درسی) در قالب لوح فشرده

۲. پیام‌های قرآنی

۱-۲: برای دو درس یک پیام قرآنی اختصاص

یافته است.

۲-۲: هدف از یادگیری پیام قرآنی کسب مهارت

تفکر و تدبر در آیات و عبارات منتخب است.

۲-۳: با توجه به اشتراک پیام‌های قرآنی در ۶

سال تحصیلی دوره اول و دوم ابتدایی ۷۲ پیام

قرآنی مدنظر است.

۲-۴: برای هر سال تحصیلی حدود ۱۲ پیام

قرآنی با مضامین متنوع و متناسب با دانش‌آموزان

پایه‌های مختلف از پیام‌های کوتاه‌تر و ساده‌تر،

پیام‌های متوسط و پیام‌های بلند انتخاب می‌شود.

۲-۵: از تصاویر، داستان‌ها، اشعار و

ضرب‌المثل‌های مناسب با مفهوم پیام قرآنی

استفاده شود.

۲-۶: حفظ پیام قرآنی الزامی نیست و جنبه‌ی

تشویقی دارد.

۳. داستان‌های قرآنی

(یا داستان‌هایی درباره‌ی قرآن)

۳-۱: برای هر دو درس یک داستان انتخاب

می‌شود.

۳-۲: هدف از داستان تقویت علاقه‌ی

دانش‌آموزان به «خواندن قرآن» است.

۳-۳: برای هر سال تحصیلی حدود شش داستان

و برای کل دوره‌ی ابتدایی حدود ۳۰ داستان

ارائه می‌شود (در قالب داستان از قرآن، داستان

درباره‌ی قرآن، داستانک و یک نکته از هزاران).

۳-۴: برای هر سال تحصیلی، نمونه‌هایی از

داستان‌های قرآنی، درباره‌ی قرآن و آداب

خواندن قرآن به‌صورت متنوع انتخاب می‌شوند.

۴. نماز

۴-۱: عبارات و اذکار اذان، اقامه و نماز، همراه با

ترجمه ارائه می‌شوند.

۴-۲: قرائت زیبا و صحیح عبارات و اذکار فوق

در قالب نوار یا سی‌دی آموزشی ارائه می‌شود.

۴-۳: به‌منظور تشویق دانش‌آموزان به یادگیری

و شناخت نماز در هر پایه‌ی تحصیلی، تعدادی

از آیات و پیام‌های قرآنی و تصویرها و اشعاری

درباره‌ی نماز در نظر گرفته شده‌اند.

ب. محتواهای غیرمشترک

۱. روخوانی

۱-۱: متون قرآنی به‌منظور کسب مهارت لازم در

خواندن قرآن کریم

۱-۲: قواعد روخوانی همراه با کلمات، عبارات

و آیات متناسب، به‌منظور کسب مهارت لازم در کاربست قواعد

۳-۱: بیان قواعد روخوانی برای هر یک از پایه‌های تحصیلی به شرح زیر است:

پایه‌ی اول: نشانه‌ی سکون، الف ناخوانای آخر کلمه به‌صورت متمایز؛

پایه‌ی دوم: کاف بدون سرکج، تاء گرد، الف، واو و یای کوچک، تنوین، همزه (ء، ئ، ا) و

حروف ناخوانای متمایز در اتصالات و غیر آن، و حرکات ناخوانا در وقف به‌صورت متمایز؛

پایه‌ی سوم: یادآوری قواعد روخوانی پایه‌ی دوم ابتدایی، پایه‌ی همزه، توپر شدن حروف ناخوانا؛

پایه‌ی چهارم: انواع وقف، حروف مقطعه، مد، ویژگی‌های خط قرآن کامل؛

پایه‌ی پنجم: یادآوری قواعد چهارم و نون

کوچک (التقای ساکنین)، قرآن کامل آموزشی؛ پایه‌ی ششم: تمرین و تثبیت مهارت روان‌خوانی قرآن کامل آموزشی.

۲. درک معنای کلمات ساده و پرکاربرد قرآن

۲-۱: معنای برخی از کلمات ساده، پرکاربرد و مشترک با زبان فارسی از متون قرآنی کتاب؛

۲-۲: ترکیب‌ها و عبارات ساده، به‌منظور تمرین و کسب مهارت لازم برای معناکردن آن‌ها؛

۲-۳: متون مربوط به درک معنا در پایه‌های چهارم و پنجم در هر درس.

۳. محتوای مکمل و آزاد

۳-۱: توسعه‌ی فضاهای یادگیری با پیش‌بینی محتوای لازم برای تقویت مهارت‌های موردنظر و انس بیشتر دانش‌آموزان با قرآن کریم برای

خارج از کلاس؛

۳-۲: بخش قرآن در تابستان: توجه به محتوای این بخش برای تقویت و تثبیت مهارت‌های

موردنظر و تقویت انس دانش‌آموزان با قرآن کریم برای اوقات فراغت، به‌ویژه تابستان؛

روش تدریس قرآن

روش تدریس موضوعات آموزش قرآن در کلاس‌های چندپایه و تک‌پایه یکسان است.

این روش‌ها به‌تفصیل در کتاب مبانی و روش آموزش قرآن دوره‌ی ابتدایی (کد

۶۰۱۱) بیان شده‌اند. رعایت مسائل زیر در تدریس موضوعات گوناگون آموزش قرآن

در کلاس‌های چندپایه ضروری است:

الف. فعالیت‌های مشترک

۱. استماع سوره‌ها و فرازهای قرآنی

از آنجا که استماع آیات قرآنی یک فعالیت مشترک است و برای همه‌ی دانش‌آموزان متن و محتوای

واحد دارد، این متن واحد، علاوه بر کتاب، در قالب لوحه نیز ارائه می‌شود تا دانش‌آموزان همراه

با استماع و هم‌خوانی با نوار، متن آیات را نیز ببینند. هر دانش‌آموز با توجه به پایه‌ی تحصیلی

و نیز مهارت‌های کسب‌شده، در خواندن این سوره‌ها و فرازها توانایی متفاوتی خواهد داشت.

با توجه به این نکات، مراحل آموزش و تمرین سوره‌ها و فرازهای قرآنی به شرح زیرند:

۱-۱: آموزگار لوحه‌ی سوره یا فراز قرآنی را در جای مناسب نصب می‌کند.

۱-۲: آموزگار نوار آموزشی آیات درس را که قبلاً آماده کرده است، پخش می‌کند.

۱-۳: دانش‌آموزان بار اول هر عبارت را گوش می‌کنند و بار دوم همراه با نوار، بلند می‌خوانند.

۲. پیام قرآنی

۲-۱: خواندن متن پیام قرآنی همراه با ترجمه‌ی آن توسط چند دانش‌آموز داوطلب؛

۲-۲: تقسیم دانش‌آموزان به گروه‌های سه یا چهارنفره به‌صورت گروه‌های همگن (متشکل از دانش‌آموزان یک‌پایه) یا گروه‌های آزاد (متشکل از

دانش‌آموزان پایه‌های متفاوت)؛

۳-۲: گفت‌وگوی دانش‌آموزان هم‌گروه درباره‌ی موضوع پیام با استفاده از تصویرهای مربوط و

تجربه‌های شخصی خویش؛

۴-۲: ارائه‌ی نظرات هر گروه به کلاس درباره‌ی موضوع پیام.

۳. داستان

۳-۱: معلم به روش معمول کلاس‌های تک‌پایه و با توجه به نکات لازم در داستان‌گویی،

داستان درس را برای همه‌ی بچه‌ها تعریف می‌کند. هم‌چنین می‌تواند در تعریف داستان

به شیوه‌های متعدد مانند داستان‌گویی و نمایش، از دانش‌آموزان پایه‌های بالاتر استفاده

کند.

۳-۲: دانش‌آموزان متناسب با پایه‌ی تحصیلی، متن داستان را از روی کتاب می‌خوانند.

۳-۳: معلم می‌تواند با تشخیص خود، در فرصت‌های مناسب از دانش‌آموزان بخواهد

با توجه به توان و با استفاده از تصویرهای کتاب، داستان‌های قرآنی را دوباره برای

هم‌کلاسان خود تعریف کنند.

۴. نماز

۴-۱: آموزش روخوانی اذکار نماز به کمک لوحه‌ی آموزشی پایه‌ی سوم ابتدایی تدریس می‌شود؛

۴-۲: پخش قرائت اذکار نماز و جمع‌خوانی

حفظ: دانش‌آموزان با توجه به پایه‌ی تحصیلی خود، تا پایان سال تحصیلی، چند سوره‌ی دلخواه را حفظ کنند. حفظ قرآن الزامی نیست و جنبه‌ی تشویقی دارد.

پیام قرآنی: دانش‌آموزان با توجه به پایه‌ی تحصیلی و اهداف پیش‌بینی‌شده برای هر پایه، با شنیدن یا خواندن متن پیام قرآنی و ترجمه‌ی آن بتوانند به زبان ساده و کودکانه برخی از «مصادق‌های پیام» را توضیح دهند. حفظ پیام‌های قرآنی الزامی نیست و جنبه‌ی تشویقی دارد.

داستان‌های قرآنی: دانش‌آموزان با توجه به پایه‌ی تحصیلی خود و اهداف پیش‌بینی‌شده برای هر پایه، داستان‌های قرآنی کتاب درسی را به زبان ساده و کودکانه و به‌اختصار تعریف کنند. این فعالیت جنبه‌ی تشویقی دارد.

نماز: دانش‌آموزان با توجه به اهداف پایه‌ی تحصیلی از شرکت فعال در فرایند گوش‌دادن، خواندن و حفظ ذکرهای نماز گرفته تا توانایی خواندن یک نماز چهاررکعتی، «به‌تدریج» به توانایی‌های موردنظر دست یابند.

ب. ارزشیابی فعالیت‌های غیرمشترک
ارزشیابی در فعالیت‌های غیرمشترک مطابق اصول و روش‌ها و مبانی آموزش در کلاس‌های تک‌پایه صورت می‌گیرد.

و محتوا در بخش آموزش خواندن قرآن کریم، می‌توان هم‌زمان از تدریس معلم به‌صورت معلم‌محور استفاده کرد.

۲. در فعالیت‌های «معلم‌یار»، دانش‌آموزان هر پایه یا پایه‌های نزدیک به هم، به کمک یکدیگر یا نظارت معلم‌یار، به موضوع موردنظر را تمرین می‌کنند.

نکاتی که در فعالیت‌های معلم‌یار تأکید می‌شوند:
۱. تدریس مطالب جدید هر درس فقط بر عهده‌ی معلم است و او نباید این کار را بر عهده‌ی معلم‌یار بگذارد؛

۲. آموزگار بر فعالیت‌های معلم‌یار نظارت دارد؛
۳. زمانی که معلم‌یار نقش خود را ایفا می‌کند، معلم با پایه‌ی او تدریس خاص (معلم‌محور) ندارد.

ارزشیابی پیشرفت تحصیلی

ارزشیابی این درس در کلاس‌های تک‌پایه و چندپایه یکسان است. ارزشیابی در دو برنامه‌ی مشترک و غیرمشترک، با در نظر گرفتن حد انتظارات، به این شیوه انجام می‌شود:

الف. ارزشیابی فعالیت‌های مشترک
شنیدن: دانش‌آموزان با توجه به پایه‌ی تحصیلی و اهداف پیش‌بینی‌شده از شرکت فعال در فرایند گوش‌دادن، جمع‌خوانی تا خواندن روان یا آهنگین (تقریباً شبیه نوار)، به توانایی‌های موردنظر دست یابند.

دانش‌آموزان از طریق لوح فشرده‌ی پایه‌ی سوم صورت می‌گیرد؛

۳-۴: خواندن اذکار نماز توسط دانش‌آموزان، با توجه به توانایی آن‌ها در پایه‌های گوناگون تحصیلی، از روی لوحه، تا حد امکان شبیه قرائت الگو (کتاب گویا) مورد تأکید است؛

تبصره: از سخت‌گیری در رعایت قرائت آهنگین خودداری شود.

۴-۵: انجام فعالیت‌های مکمل مانند خواندن اشعار مربوط به نماز، به‌منظور تشویق و ترغیب دانش‌آموزان به حفظ تدریجی اذکار نماز و خواندن روزانه‌ی آن؛

۵-۶: اجرای نمازهای ۲، ۳ و ۴ رکعتی در فرصت‌های مناسب در کلاس توسط دانش‌آموزان، با رعایت پایه‌ی تحصیلی آن‌ها.

ب. فعالیت‌های غیرمشترک

این فعالیت‌ها به دو صورت کلی «معلم‌محور» و «معلم‌یار» انجام می‌شوند.

۱. در فعالیت‌های «معلم‌محور»، معلم مانند روش تدریس در کلاس‌های تک‌پایه، موضوع موردنظر را به یک یا حداکثر دو پایه از پایه‌های تحصیلی دانش‌آموزان آموزش می‌دهد.
تبصره: در پایه‌های تحصیلی دوم و سوم و نیز چهارم، پنجم و ششم، به دلیل نزدیک بودن برنامه

پی‌نوشت

۱. برای آشنایی با رویکرد برنامه‌ی آموزش قرآن در کلاس‌های تک‌پایه، به کتاب مبانی و روش آموزش قرآن در دوره‌ی ابتدایی - سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی - اداره‌ی کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی، کد ۶۰۱۱ ص ۲۱ مراجعه کنید.

منابع

۱. سهیلا حاجی‌اسحاق. فرایند یاددهی- یادگیری در کلاس‌های چندپایه. کورش چاپ. چاپ ششم، ۱۳۸۳.
۲. سهیلا حاجی‌اسحاق. مدارس تک‌تاقی. کورش چاپ. ۱۳۸۸.
۳. سند پژوهشی دبیرخانه‌ی مرکزی کلاس‌های چندپایه. ارائه‌شده در جشنواره‌ی رهاوردهای نظر و عمل. محمودآباد مازندران. ۱۳۸۶.
۴. ایان برج و مایک لالی. تدریس چندپایه در مدارس ابتدایی ترجمه‌ی پرویش جعفری. دفتر همکاری‌های علمی بین‌المللی وزارت آموزش و پرورش. ۱۳۷۹.
۵. تاریخ فرهنگ ایران. عیسی صدیق. ۱۳۵۵
۶. گزارشات آماری ۱۹۸۹ (منتشر شده از سوی یونسکو در ارتباط با تحول و گسترش کلاس‌های چندپایه در جهان). کارگاه آموزش جهان. تهران. ۱۳۸۰.